

עמדות הציבור הישראלי כלפי מהגרי עבודה ומבקשי מקלט בתקופת הקורונה

קארין אמית* סבטלנה צ'אצ'אשווילי-בולוטין**

תקציר

מחקר זה בחן את עמדותיו של הציבור הישראלי כלפי מהגרי עבודה ומבקשי מקלט בעיצומה של מגפת הקורונה, מגפה שלווה במשבר כלכלי חמור. האיום שחש הציבור הישראלי מפני מהגרי עבודה ומבקשי מקלט שבסיסו כלכלי, חברתי ולאומי נבחן בו לצד האיום הבריאותי מפניהם בתקופה מאתגרת זו. נוסף על כך בחן המחקר את נכונות הציבור הישראלי לתת למהגרים אלו זכויות בתחום הבריאות ואת הגורמים המנבאים נכונות זו. המחקר התבסס על נתוני סקר מקוון שנערך בחודשים אפריל-מאי 2020 (הגל הראשון של מגפת הקורונה) למדגם מייצג של האוכלוסייה הישראלית הבוגרת בישראל שכלל 624 משתתפים (504 מהחברה היהודית ו-120 מהחברה הערבית). מן הסקר עלה כי בניגוד להשערת המחקר הראשונה, הציבור הישראלי חש מאוים ממהגרי העבודה וממבקשי המקלט מבחינה חברתית יותר מאשר מבחינה בריאותית או כלכלית. בהתאם להשערת המחקר השנייה, נמצא כי כלל הציבור הישראלי חש מאוים מבחינה כלכלית, חברתית, בריאותית ולאומית מפני מבקשי מקלט יותר מאשר מפני מהגרי עבודה. עוד נמצא כי בהתאם להשערת המחקר השלישית, נמצא הבדל בין תמיכה במתן זכויות בריאות למבקשי מקלט ובין תמיכה במתן זכויות אלה למהגרי עבודה. הציבור הישראלי דווקא נוטה להעניק זכויות בריאות למהגרי עבודה יותר מאשר למבקשי מקלט, וזאת מאחר שהוא אינו תופס את האחרונים כפליטים הזקוקים להגנה. המודל הרב-משתני הראה כי לתפיסות האיום הכלכלי משקל רב בניבוי נכונות הציבור לתת זכויות בתחום הבריאות למהגרי עבודה ולמבקשי מקלט. עם זאת, רק ביחס למהגרי עבודה נמצא כי גם האיום הבריאותי משפיע על נכונות זו.

מילות מפתח: עמדות כלפי מהגרים; מבקשי מקלט; מהגרי עבודה; תחושות איום

*קארין אמית, מרכז אקדמי רופין, karina@ruppin.ac.il

** סבטלנה צ'אצ'אשווילי-בולוטין, מרכז אקדמי רופין, svetach@ruppin.ac.il

מבוא

תחושת האיום שחשות חברות שונות ברחבי העולם מפני מהגרים וקבוצות מיעוט כמו גם עמדות מדירות כלפי קבוצות אלו זכו למחקר רב בשנים האחרונות (Scheepers et al, 2002; Hellwig, & Sinno, 2017; Landmann, Gaschler & Rohmann, 2019). הספרות המחקרית בתחום מבחינה בין תחושת איום כלכלי של הציבור בגלל נוכחות של מהגרים או קבוצות מיעוט, המבוססת על חששו מתחרות על מקומות עבודה ועל משאבים, תחושת איום חברתי, אשר מקורה בחשש מגידול בפשיעה ומכך שהמהגרים יהפכו לנטל על מוסדות הרווחה של המדינה, ותחושת איום תרבותי-לאומי, שמקורה בחשש סימנלי מפגיעה בציון התרבותי והלאומי (Stephan et al., 2000; Landmann, Gaucher & Rohmann, 2019; Esses et al, 2001). נוסף על כך, מחקרים מצביעים על כך שבתקופות של משבר כלכלי החשש מפני מהגרים ככלל מתעצם, והציבור נוטה לתמוך בצמצום הזכויות הניתנות להם ובהקשחת מדיניות ההגירה במדינה (Kuntz, Davidov & Semyonov, 2017; Nieuwenhuysen, Duncan & Neerup, 2012).

מגפת הקורונה (COVID-19), שהוגדרה על ידי ארגון הבריאות של האו"ם מגפה עולמית (פנדמיה), פרצה בשלהי 2019 בסין והתפשטה במהירות בעולם. עדויות ראשוניות ממחקרים בעולם מצביעות על הקצנה בעמדות שליליות של הציבור כלפי מהגרים, בייחוד כלפי מהגרים אסיאתיים, בעקבות המגפה (Reny & Barreto, 2020; Croucher, Nguyen & Rahmani, 2020). ישראל חוותה את הגל הראשון של התפרצות המגפה במרץ-מאי 2020. כדי לטפל בהתפרצות נקטה המדינה מדיניות של סגרים, הגבלה על מעברים בין-לאומיים והטלת מגבלות על שוק העבודה, ומדיניות זו הובילה למשבר כלכלי חריף שבא לידי ביטוי בעלייה דרמטית בשיעור המובטלים בה.

מחקר זה בוחן את עמדותיו של הציבור הישראלי כלפי שתי קבוצות מהגרים בישראל, מהגרי עבודה ומבקשי מקלט, בזמן הגל הראשון של מגפת הקורונה. לתחושת האיום שנמנו קודם המחקר מוסיף את תחושת האיום הבריאותי ומבקש לברר אם בתקופת משבר זו יהיה לה ולתחושת האיום הכלכלי משקל רב יותר. כמו כן, לאור ספרות המחקר המלמדת על הקצנה בעמדות שליליות כלפי מהגרים בתקופות של משבר כלכלי (Kuntz, Davidov & Semyonov, 2017) והעדויות על הקצנה בעמדות אלה כלפי מהגרים בעולם בתקופת משבר הקורונה (Reny & Barreto, 2020; Croucher, Nguyen & Rahmani, 2020), המחקר מבקש לבחון גם את רמת נכונותו של הציבור הישראלי לתת למהגרים זכויות בתחום הבריאות בתקופה מאתגרת זו, ובדוק אותה ביחס לשתי הקבוצות.

מהגרים בישראל

עד סוף שנות השמונים של המאה העשרים היגרו לישראל בעיקר זכאי עלייה (ממוצא יהודי או בעלי קרובי משפחה יהודים) מכוח חוק השבות (1950 ותיקון ב-1970). פרוץ האינתיפאדה הראשונה בשנת 1987 והסגר שהוטל בעקבות זאת על השטחים הובילו למחסור בכוח עבודה בחקלאות ובבניין, ולחץ המעסיקים במגזרים אלה למלא את מקומם של הפלסטינים חייב את ממשלת ישראל להתחיל לייבא כוח עבודה זול מעבר לים (אחדות ונתנון, 1999). לשם כך הונפקו אלפי היתרים למהגרי עבודה, בעיקר לענפי הבניין, החקלאות, התעשייה והמלונאות, ועם הזמן נוספו אליהם גם ענף הסיעוד והטיפול בקשישים, אך בשל החשש מפני השתקעותם בישראל,

נקבעו הסדרים המגבילים את משך שהותם בה. בד בבד עם העלייה במספר מהגרי העבודה שהגיעו לישראל בהיתר, עלה גם מספרם של אלה שנכנסו אליה ללא אשרת עבודה, ושל אלה שבחרו להישאר בה אף על פי שפג תוקף אשרת העבודה שבידם.

המונח הרשמי שהרשויות בישראל משתמשות בו בהתייחסותן למהגרי עבודה שאינם זכאים לאזרחות מכוח חוק השבות הוא "עובדים זרים", ותנאי העסקתם מוסדרים בחוק עובדים זרים התשנ"א-1991. על פי הגדרת החוק עובד זר הוא עובד שאינו אזרח ישראל או תושב בה, ועל מעסיקו מוטלות חובות מיוחדות כלפיו וכלפי רשויות המדינה. מעסיק של עובד זר חייב להעניק לעובדו את אותם תנאי עבודה שעובד ישראלי זכאי להם (כמו שעות עבודה, שכר מינימום ופיצויי פיטורין) ולבטח אותו בביטוח בריאות. זכאותו של העובד הזר לגמלאות במערכת הביטוח הסוציאלי מוגבלת לגמלאות במסגרת ביטוח נפגעי עבודה וביטוח אימהות. אולם במקרים רבים מהגרי העבודה מגלים שהם משוללי זכויות ומשוללי הגנה, וזאת גם מצד הגורמים הממשלתיים האמורים לפקח על תנאי העסקתם ועל תנאי חייהם ומצד האיגודים המקצועיים. רוב מהגרי העבודה בישראל מתגוררים בשכונות עניות, כמו שכונות דרום תל אביב, והם יצרו בתוכן מעין קהילות אתניות (קמפ ורייכמן, 2008).

בשנת 2006 החלו פליטים מאפריקה, בעיקר מאריתריאה ומסודן, לחצות את גבולה הדרומי של ישראל ממצרים ולבקש בה מקלט. מבקשי המקלט הללו זכו להגנה קבוצתית זמנית מתוקף אמנת הפליטים של האו"ם (1951) שישראל חתומה עליה, ואינם ברי גירוש, עם זאת, רשויות המדינה מכנות אותם "מסתננים". בשנת 2012 הגיע מספר מבקשי המקלט בישראל לשיא של 65,000 איש, אך מאז השלמת בניית הגדר בגבולה הדרומי של ישראל בשנת 2012 מעטים בלבד נכנסו אליה. אף על פי שלמרבית מבקשי המקלט אין אשרת עבודה, הם מועסקים במגוון מקומות עבודה (בעיקר בתיירות, בשירותים ובסיעוד). הזכויות שמבקשי המקלט זכאים להן מוגבלות, והם מקבלים שירותים רבים מארגוני מגזר שלישי ומהתארגנויות קהילתיות. מרבית מבקשי המקלט מתגוררים בשכונות הדרומיות של תל אביב לצד אוכלוסיית מהגרי העבודה. נוכחותם של ה"זרים", מהגרי העבודה ומבקשי המקלט, בשכונות דרום תל אביב משנה את המרקם החברתי בהן ואף יוצרת קונפליקטים עם האוכלוסייה המקומית. בשנים האחרונות עשתה הממשלה ניסיונות שונים לצמצם את מספר מבקשי המקלט בישראל ולהקשות את חייהם בארץ (העברתם למתקני כליאה פתוחים, סיוע כלכלי להגירה חזרה מרצון, יישובם מחדש במדינות שלישיות וכולי) (צבר ושיר, 2019).

על פי נתוני רשות ההגירה, ברבעון הראשון של שנת 2020 שהו בישראל 208,000 מהגרים לא יהודים שהיגרו לישראל שלא מתוקף חוק השבות, מהם כ-100,000 מהגרי עבודה בהיתר, כ-76,000 מהגרי עבודה שלא בהיתר (מרביתם תיירים שאשרתם פגה) וכ-31,000 מבקשי מקלט. במשך השנים נקטו ממשלות ישראל צעדי מדיניות שהביאו לצמצום מספר מהגרי העבודה. צעדי מדיניות אלו כללו צמצום בהיקף ההעסקה של מהגרי עבודה חוקיים, ייקור מסוים של העסקת זרים למעסיקים ישראליים, תיקון חוק הכניסה לישראל המסדיר את רישיונות הכניסה לישראל והשהייה בה לאורך זמן ומבצעי גירוש נרחבים של שוהים בלתי חוקיים בידי רשויות ההגירה (קמפ ורייכמן, 2008). מדיניות זו הובילה אמנם לירידה במספרם של מהגרי העבודה, אך הייתה זו ירידה זמנית בלבד.

בתחילת שנות התשעים היו עמדות הציבור הישראלי כלפי מהגרי העבודה (שהחליפו את העובדים הפלסטינים בתקופה רגישה מבחינה ביטחונית) חיוביות למדי (נתנון ובר צורי, 1999), אולם עמדות אלו השתנו עם השנים, וסקרי העמדות שנערכו מאז מצביעים על קיומן של תחושות איום (כלכלי, חברתי ולאומי) מפני המהגרים בקרב הציבור ועל תמיכה הולכת וגוברת שלו בהקשחת מדיניות ההגירה (Amit, Achdut & Achdut, 2015; Rajiman & Semyonov, 2004). סקרים אלו לא הבחינו בין עמדות הציבור כלפי מהגרי העבודה לעמדותיו כלפי מבקשי מקלט, אלא בחנו את עמדותיו כלפי כלל אוכלוסיית ה"זרים" בישראל. מחקר זה בוחן את יחסו של הציבור הישראלי כלפי המהגרים ה"זרים" ומבחין בין מהגרי עבודה למבקשי מקלט.

תחושות איום מפני מהגרים

ספרות המחקר משתמשת במושג "איום תחרותי" כדי לחקור את הפעתן של עמדות מדיחת כלפי קבוצות חוץ כמו מיטטים ומהגרי עבודה (Stephan et al., 2000; Stephan et al., 2008; Hainmueller & Hiscox, 2010). קבוצת החוץ נתפסת כאיום על האינטרסים והפריווילגיות של קבוצת הרוב וכמתחרה פוטנציאלית בה, ובתגובה לכך קבוצת הרוב מאמצת עמדות המדירות את חבריה. איום תחרותי הוא מושג רב-ממדי הלושב צורות שונות, ויכול להיות איום אמיתי או איום מדומיין בלבד. האיום המדומיין מופנה לעיתים כלפי האינטרסים של הפרט (למשל, כלכליים, חברתיים) או כלפי האינטרסים של הקולקטיב (למשל, תרבותיים, הומוגניות לאומית) או כלפי שניהם גם יחד (Landmann, Gaschler & Rohmann, 2019). ללא תלות בהגדרת האיום, המודלים התאורטיים מוכיחים כי ככל שתחושת האיום חזקה יותר, כך ייטו יותר חברי קבוצת הרוב לפתח עוינות כלפי הזרים ולתמוך בהדרתם מנגישות שווה לזכויות המוענקות למקומיים ואף בגירושם.

תחושת האיום הכלכלי מתבססת על הפן הכלכלי במודל התחרות, שלפיו העמדות של קבוצת הפנים כלפי קבוצת החוץ מתעצבת על ידי ההזדהות הקבוצתית ועל ידי המאבק בין הקבוצות על משאבים ועל תגמולים כלכליים (Stephan et al., 2008; Hainmueller & Hiscox, 2010). לפיכך, אם קבוצת החוץ נתפסת כמתחרה פוטנציאלית על משאבים וכאיום על האינטרסים הכלכליים של קבוצת הפנים, יגבשו כלפיה חברי קבוצת הפנים עמדות שליליות. האיום הכלכלי בא לידי ביטוי בסקרים כשמובעת תחושה שהמהגרים מתחרים על מקומות עבודה ועל משאבים כלכליים. **תחושת האיום החברתי** מתבססת על החשש מפגיעה בסדר החברתי בגלל נוכחותם של מהגרים או קבוצות חוץ (Bobo & Hutchings, 1996; Sniderman & Hagendoorn, 2007). איום זה בא לידי ביטוי במחקרים כשמובע חשש מעלייה בפשיעה כתוצאה מנוכחות המהגרים ומכך שיהפכו לנטל על מוסדות הרווחה והחינוך. **איום תרבותי-לאומי**, המוצג בספרות המחקר גם כאיום סימבולי, מתבסס על המודל התרבותי שלפיו שורשי העוינות נעוצים בהעדפות תרבותיות ובדעות קדומות, ומדגיש את תפקידה של הזהות הלאומית-תרבותית בקיומן של עמדות מדירות. הרעיון המרכזי שמסביר את הקונפליקט הבין-קבוצתי במודל התרבותי הוא שמיעוטים אתניים ומהגרים נתפסים כמאיימים על ההומוגניות הלאומית והתרבותית של החברה (Sniderman, Hagendoorn & Prior, 2004; Esses et al., 2000). בהקשר הישראלי איום לאומי נבחן בתחושה שהמהגרים מאיימים על התב הזהודי במדינה (Amit, Achdut & Achdut, 2015; Rajiman & Semyonov, 2004). בהלימה עם מודל התחרות, ניתן לטעון כי פרטים שמעמדם החברתי-כלכלי מבוסס פחות יחששו יותר מהתחרות הישירה על משאבים מוגבלים (פחות עבודות, שכר נמוך יותר, פחות הזדמנויות למוביליות חברתית ותחרות גדולה יותר על שירותים חברתיים ודיוור).

מחקרים אכן הראו שפרטים ממעמד סוציו-כלכלי נמוך ובעלי השכלה נמוכה חשו מאוימים יותר מפני מהגרים ותמכו יותר במדיניות המדירה אותם (Scheepers et al, 2002; Semyonov, Raijman & Gorodzeisky, 2008; Ceobanu & Escandell, 2010). מאפיינים נוספים המנבאים עמדות מפלות כלפי מהגרי עבודה הם רמת הדתיות והעמדות הפוליטיות של הפרט: עמדות פוליטיות ימניות ורמת דתיות גבוהה, המאפיינות אנשים בעלי תפיסות שמרניות, משקפות חשיבה דוגמטית וחוסר סובלנות כלפי קבוצות מיעוט בכלל, וכלפי מהגרי עבודה בפרט (Canetti et al, 2016; McDaniel, Nooruddin & Shortle, 2011; Scheepers et al, 2002). מחקרים בישראל הצביעו על כך שפרטים משכילים פחות, בעלי רקע כלכלי חלש יותר, דתיים יותר ומחזיקים בעמדות ימניות יותר חשים מאוימים יותר ממהגרים (Amit, Achdut & Achdut, 2015; Canetti-Nisim & Pedahzur, 2003).

בשנים האחרונות המחקרים מדגישים יותר את ההבדלים בתחושות האיום שחש הציבור כלפי קבוצות שונות של מהגרים. במחקרם של היינמולר והופקינס (Hainmueller & Hopkins, 2015) נמצא כי יחס הציבור האמריקאי כלפי קבוצות שונות של מהגרים אינו אחיד, וכי הוא מעדיף בבירור מהגרים כלכליים בעלי כישורים הרלוונטיים לשוק העבודה האמריקאי. גם ממחקר שנערך בבריטניה עולה חשיבות ההבחנה בין סוגים שונים של מהגרים בניבוי תחושות האיום השונות, ונמצא כי הציבור הבריטי חש מאוים יותר מבחינה כלכלית וחברתית (חשש מפשיעה) ממהגרים ממזרח אירופה ומאויים יותר מבחינה ביטחונית ממהגרים מוסלמים (Hellwig & Sinno, 2017). במחקר שנערך ב-19 מדינות באירופה נמצא כי לצד תחושות האיום הכלכלי של הציבור מפני מהגרים בולטות דעות קדומות הנשענות על עמדות גזעניות כלפי מהגרים ממדינות מסוימות (Gorodzeisky & Semyonov, 2016).

בישראל נבחנו לאחרונה הבדלים ביחס הציבור היהודי לקבוצות שונות של מהגרים (עולים זכאי חוק השבות ממדינות שונות ומבקשי מקלט) (Tartakovsky & Walsh, 2020). מן המחקר עלה כי הציבור הישראלי היהודי מאויים ממבקשי המקלט יותר מאשר מקבוצות שונות של עולים, וכי מקרב העולים עולי המערב הם הקבוצה המאיימת פחות מכול. עם זאת, מחקר זה לא בחן את היחס כלפי מהגרי עבודה ולא בחן את עמדותיו של כלל הציבור הישראלי. במחקר שלנו נבחנות עמדות של כלל הציבור הישראלי ביחס לשתי קבוצות מהגרים – מהגרי עבודה ומבקשי מקלט – ושאלת המחקר המרכזית נוגעת להבדלים בתחושות האיום שהוא חש מפני שתי הקבוצות הללו ולהשלכות של תחושות אלו על נכונותו לתת להן זכויות בריאות.

בעוד תחושות האיום הכלכלי, חברתי ולאומי מפני מהגרים זכו להתייחסות מקיפה במחקרי הגירה בעולם ובישראל, **תחושת האיום הבריאותי** של הציבור מפני מהגרים לא זכתה להתייחסות מספקת. אמנם היו מחקרים שבחנו את ההשפעות שיש להגירה לא מוסדרת על מערכת הבריאות הציבורית (Grove & Zwi, 2006) ואת יחסם של המהגרים לחששות על רקע בריאותי המופגנים כלפיהם (Crush & Tawodzera, 2014), אך לא הושם דגש מספק על עמדות הציבור בנוגע למתן זכויות בריאות למהגרים. במחקרם של אסס, מדיאנו ולוסון (Esses, Medianu & Lawson, 2013) נטען כי בתקופות של משבר ואי-ודאות אמצעי תקשורת מסוימים מאמצים נרטיב של איום מפני פלישת מהגרים, והללו אף מואשמים בהפצת מחלות, בלי שיש מידע מבוסס המצביע על כך. מחקר חדש שבחן את השפעת אמצעי התקשורת בארצות הברית על העצמת הדעות הקדומות נגד מהגרים אסיאתיים בזמן משבר הקורונה מצביע על תמונה דומה

(Croucher, Nguyen & Rahmani, 2020). מחקר חדש נוסף בדק את השפעת המסרים המועברים לציבור האמריקאי בנוגע למגפת הקורונה על עמדותיו כלפי מהגרים אסיאתיים. המחקר גילה כי מסרים שהשתמשו בהם בשפה סטראוטיפית (הצגת הווירוס כסיני) ושהדגישו בהם את ההשפעות הכלכליות השליליות של הווירוס הובילו לעמדות גזעניות כלפי מהגרים אסיאתיים (Dhanani & Franz, 2021). עם זאת, לא נמצא מחקר שבחן מהן עמדות הציבור בנוגע למתן זכויות בריאות למהגרים בתקופת משבר הקורונה.

מחקר זה מבקש לבחון את תחושות האיום השונות (כלכלי, חברתי, לאומי ובריאותי) שחש הציבור הישראלי בתקופת משבר הקורונה, שהוא משבר בריאותי וכלכלי. שאלת המחקר בהקשר זה היא: האם בתקופת הקורונה תחושות האיום הבריאותי והכלכלי יקבלו בולטות יתר בקרב הציבור בהשוואה לשאר תחושות האיום? להשערתנו, בתקופה הקורונה תחושות האיום הכלכלי והבריאותי תהיינה גבוהות יותר מתחושות האיום החברתי והלאומי **(השערה 1)**.

עדויות ממחקרים קודמים בנוגע ליחס השלילי כלפי מבקשי מקלט בישראל (צבר ושיר, Tartakovsky & Walsh, 2020; 2019), כמו גם עדויות ממחקרים בעולם המצביעות על העדפה למהגרים כלכליים (Hainmueller & Hopkins, 2015) עשויות לתמוך בהשערה כי מבקשי מקלט יעוררו תחושות איום יותר מאשר מהגרי עבודה. עם זאת, ספרות המחקר מצביעה על הבחנה שהציבור עורך בין סוגים שונים של מבקשי מקלט. תפיסות הציבור כלפי מבקשי מקלט הנתפסים כ"פליטים אמיתיים" שנמלטו מארצם כדי להציל את חייהם חיוביות יותר מאשר כלפי הטוענים שהם מבקשי מקלט אף על פי שהציבור סובר כי המניע המרכזי להגירתם הוא כלכלי (Verkuyten, 2004). במחקר השוואתי שבחן את עמדות הציבור כלפי מבקשי מקלט בדנמרק ובישראל נמצא כי הבחנה זו בין סוגי מבקשי מקלט מייצגת את תפיסות הציבור הדני, וכי הציבור הישראלי חש איום מכלל מבקשי המקלט, גם מאלו הנתפסים כ"פליטים אמיתיים" (Hercowitz-Amir, Raijman & Davidov, 2017). לאור זאת, אפשר לשער כי בתקופת משבר הקורונה תחושות האיום השונות (כלכלי, חברתי, לאומי ובריאותי) מפני מבקשי המקלט בישראל תהיינה חזקות יותר מתחושות האיום מפני מהגרי העבודה **(השערה 2)**.

מתן זכויות למהגרים

ספרות המחקר מצביעה על שני ביטויים בולטים לעמדות המדירות מהגרים: עמדות המשתקפות בתמיכת הציבור בהקשחת מדיניות ההגירה (מניעת כניסה/ צמצום שהייה) ועמדות המשתקפות ברצון הציבור למנוע ממהגרים נגישות לזכויות חברתיות, כלכליות ו/או פוליטיות (Gorodzeisky & Semyonov, 2009). קיימים פחות מחקרים המתמקדים בעמדות הציבור כלפי מתן זכויות למהגרים, ואלה לרוב אינם מבחינים בבירור בין הזכויות החברתיות השונות (Raijman, 2010). במחקר שבחן את עמדות הציבור הישראלי כלפי מתן זכויות שונות למהגרי עבודה בישראל מצאו רייכמן וסמיונוב (Raijman & Semyonov, 2004) כי הציבור מוטרד פחות ממתן זכויות בתחום הבריאות ומוטרד יותר ממתן זכויות כלכליות וחברתיות. במחקר מאוחר יותר שנערך בישראל נמצא כי כשליש מהציבור הישראלי תומך במניעת זכויות חברתיות בסיסיות ממהגרי עבודה (Gorodzeisky, 2013). המחקר מציג מודל מורכב שלפיו תחושות האיום שחש הציבור הישראלי מפני מהגרים גורמות לו לנקוט מרחק חברתי מהם ויצרות אצלו רגשות שליליים כלפיהם, ואלו מובילים אותו לתמוך במניעת זכויות חברתיות מהם.

סדרת מחקרים שנערכה לאחרונה בדנמרק ובישראל התמקדה בנכונות הציבור הדני והישראלי לתת זכויות חברתיות למבקשי מקלט (Hercowitz-Amir, Raijman & Davidov, 2017; Hercowitz-Amir & Raijman, 2020). המחקרים מציעים מסגרת תאורטית חדשנית שבמרכזה עומד המושג "ראוי" (Deservingness). בזכות השימוש במושג זה מתברר כי הציבור סובר שקבוצות מהגרים מסוימות ראויות לקבל נגישות לזכויות חברתיות ולסיוע מצד המדינה ואילו אחרות אינן ראויות. בין הגורמים התורמים לתפיסה של קבוצה כראויה לזכויות אפשר למנות את המניעים להגירתה (Yarris & Castañeda, 2015).

ספרות המחקר מבחינה בין מהגרים הבוחרים להגר (בעיקר מהגרי עבודה) ובין פליטים אשר ההגירה נכפתה עליהם, ולפיה הפליטים נתפסים בדרך כלל כראויים לקבל זכויות יותר מאשר מהגרים כלכליים (Hochman, 2015). בהקשר זה חשוב להזכיר כי הרקוביץ-אמיר, רייכמן ודודוב (Hercowitz-Amir, Raijman & Davidov, 2017) בחנו במחקרם את הסכמת הציבור הישראלי והדני לתת זכויות כלליות למבקשי מקלט וגילו כי בשתי המדינות תמיכה במדיניות הומניטרית מובילה להסכמה לתת זכויות כלליות למבקשי מקלט. עם זאת, המחקר לא עסק בזכויות בתחום הבריאות אלא התייחס להסכמה או לאי-הסכמה לתת זכויות חברתיות וכלכליות.

במחקר זה נבקש לבחון את עמדות הציבור הישראלי בנוגע למתן זכויות בתחום הבריאות, ונבחין בו בין הזכויות שהוא מוכן לתת למהגרי עבודה ובין אלה שהוא מוכן לתת למבקשי מקלט. השערותנו היא כי ימצא הבדל בין תמיכה במתן זכויות בריאות למבקשי מקלט ובין תמיכה במתן זכויות אלה למהגרי עבודה (**השערה 3**). וזאת מאחר שמחד גיסא, אפשר לשער כי הציבור הישראלי, החש מאוים ממבקשי המקלט יותר מאשר ממהגרי העבודה, ירצה פחות לתת לראשונים זכויות בריאות, אך מאידך גיסא, אפשר לשער שהציבור דווקא יתמוך יותר במתן זכויות בריאות למבקשי מקלט משום שחלקם לפחות נתפסים כפליטים אמיתיים, ושבעיקר יתמכו בכך הישראלים המצדדים במדיניות הומניטרית. כיוון שהשערה הזו נשען על ההנחה שהציבור הישראלי אכן תופס את מבקשי המקלט כראויים למעמד פליט.

לבסוף נציע מודל לניבוי הנכונות לתת לשתי הקבוצות זכויות בריאות באמצעות סדרת משתני רקע סוציו-דמוגרפיים ותחושות איום (כלכלי, חברתי, לאומי ובריאותי). ספרות המחקר העוסקת בעמדות כלפי מהגרים הצביעה על התרומה שיש למשתני רקע לתחושות איום כלכלי, חברתי ולאומי (Amit, Achdut & Achdut, 2015; Raijman, & Semyonov, 2004) ולנכונות הציבור לתת זכויות בתחומים השונים. מחקר זה, אשר נערך בעיצומו של משבר הקורונה, מוסיף למשוואה את האיום הבריאותי ומתמקד בזכויות בתחום הבריאות. ייבחנו ויושוו שני מודלים נפרדים, האחד מתמקד בעמדות כלפי מהגרי עבודה ואילו האחר מתמקד בעמדות כלפי מבקשי מקלט.

שיטת המחקר

נתוני המחקר

המחקר מבוסס על נתוני סקר מקוון "עמדות הציבור כלפי מהגרי עבודה ומבקשי מקלט" שנערך בחודשים אפריל-מאי 2020 (הגל הראשון של מגפת הקורונה) על ידי חברת IPanel¹. הנתונים נאספו ממדגם של האוכלוסייה הישראלית הבוגרת בישראל, מגיל 18 ומעלה, שנבנה בהתאם לנתוני הלמ"ס על בסיס המשתנים הבאים: לאום, גיל, רמת השכלה, דת, אזור ואשכול². הסקר נערך בשתי שפות, עברית וערבית. המדגם כלל 624 משתתפים (504 מהחברה היהודית ו-120 מהחברה הערבית). הסקר כלל 62 שאלות, ולצד שאלות רקע סוציו-דמוגרפיות וכלכליות נשאלו שאלות הנוגעות לעמדות כלפי מהגרי עבודה ומבקשי מקלט. לצורכי השוואה, השאלות המתייחסות לעמדות נוסחו כמו שאלות שנשאלו בסקרים מוקדמים יותר (Amit, Achdut & Achdut, 2015).

משתני המחקר

טבלה 1 מפרטת את המשתנים ואת הגדרתם ומציגה את הערכים המרכזיים שהתקבלו במדגם עבור המשתנים השונים, לרבות רמת המהימנות של המדדים.

טבלה 1. הגדרות וערכים מרכזיים של משתני המחקר

משתנים	הגדרות - שאלה	אחוז / ממוצע וסטיית תקן	α / אלפא קרונברך / r פרסון
N=624			
משתני רקע לאום מגדר גיל	משתנה דיכוטומי. ערבי=1, יהודי=0	19.26%	
	משתנה דיכוטומי. אישה=1, גבר=0	50.04%	
	משתנה רציף גיל בשנים	40.45 (15.72)	
מצב משפחתי	משתנה דיכוטומי. 1 = יש ילדים, 0 = אין ילדים	67.36%	
מקום מגורים השכלה	משתנה דיכוטומי. מרכז=1, פריפריה=0 דיווח על השכלה. משתנה אורדינלי בעל 6 קטגוריות: 1=עממית או פחות (עד 8 שנות לימוד), 2=תיכונית חלקית (9-11 שנות לימוד), 3=תיכונית מלאה (12 שנות לימוד), 4 = על- תיכונית לא אקדמית(סמינר למורים, בי"ס לאחיות, בי"ס להנדסאים, ישיבה על-תיכונית), 5=תואר אקדמי חלקי, 6 = תואר אקדמי מלא	44.71% 4.03 (1.56)	
הכנסה	ההכנסה המשפחתית הכוללת (נטו) של משק הבית. משתנה מקובץ בעל 11 קטגוריות. אמצע הקבוצה נבחר כמייצג הקבוצה.	9,969.12 (6,5300.0)	

¹ חברת הסקרים iPanel חברה ב-ESOMAR (ארגון הגג העולמי של מכוני המחקר) ופועלת על פי הקריטריונים המחמירים ביותר של איגודי מכוני המחקר הבינלאומיים. חברת iPanel מפעילה את הפאנל הגדול בישראל, המונה יותר ממאה אלף חברים ומאפשר נגישות לאוכלוסיות מגוונות.

² נתוני המדגם תואמים לנתוני הסקר החברתי 2019 של הלמ"ס. למשל, הגיל הממוצע בסקר החברתי נאמד בקבוצת הגיל 40-44 (במדגם הגיל הוא 40.45, נציין שהסקר החברתי נערך בקרב בני 20+, ואילו הסקר של IPANEL נערך בקרב בני 18+); שיעור הנשים בסקר החברתי היה כ-50.6% ובסקר IPANEL כ-50.4%; שיעור הערבים בסקר החברתי היה כ-17.3% ובסקר IPANEL כ-19.3%; שיעור בעלי תואר אקדמי בסקר החברתי נאמד בכ-33.4% ובסקר IPANEL כ-32.5%. הסקר הופץ לרשימה ייעודית המייצגת את האוכלוסייה, ומתוכה ענו 22%. מתוך העונים 94% ענו באופן מלא ונכללו במדגם הסופי.

משתנים	הגדרות - שאלה	אחוז/ ממוצע וסטיית תקן	a אלפא קרונברך/ r פרסון
צפיפות דיור	משתנה שחושב כיחס בין מספר נפשות למספר חדרים (נע בין 0.1 ל-4). ציון גבוה מבטא צפיפות גבוהה (רמת חיים נמוכה)	1.01 (0.50)	
דתיות	הגדרה עצמית של דתיות. משתנה הנמדד בסולם של 1-5 (1 = חילוני, 5 = דתי מאוד (אורתודוקסי), ערך גבוה מבטא רמת דתיות גבוהה)	2.62 (1.41)	
עמדות פוליטיות	ההיגד: "מדברים כיום הרבה על שמאל וימין בפוליטיקה בנושא המדיני-בטחוני. היכן היית ממוקם את עצמך ברצף של שמאל-ימין?" 1-9, 1=עמדות שמאל 9=עמדות ימין	5.80 (2.28)	
תחושות איום			
מדד תחושת האיום הבריאותי	ממוצע של 2 השאלות הנמדדות בסולם של 1-7 (1=כלל לא מסכים 7=מסכים באופן מלא) המפורטות למטה: "נוכחותם של מהגרי העבודה/מבקשי מקלט בישראל מאיימת על בריאות הציבור" "מהגרי העבודה/מבקשי מקלט בישראל מהווים עול על מערכת הבריאות"	3.81 (1.74)	0.749 (p<0.001)
מדד תחושת האיום הבריאותי ממבקשי מקלט	ממוצע של 3 השאלות הנמדדות בסולם של 1-7 (1=כלל לא מסכים 7=מסכים באופן מלא) המפורטות למטה: "מהגרי עבודה/מבקשי מקלט לוקחים מקומות עבודה מהישראלים" "מהגרי עבודה/מבקשי מקלט בישראל מורידים את השכר הממוצע של עובדים בישראל" "נוכחותם של מהגרי עבודה/מבקשי מקלט תורמת לכלכלת ישראל" (בוצע היפוך הסולם)	4.41 (1.87)	0.823 (p<0.001)
מדד תחושת האיום הכלכלי	ממוצע של 2 השאלות הנמדדות בסולם של 1-7 (1=כלל לא מסכים 7=מסכים באופן מלא) המפורטות למטה: "נוכחותם של מהגרי העבודה בישראל מעלה את שיעור הפשיעה" "מהגרי העבודה בישראל מהווים עול על מערכת שירותי הרווחה שהמדינה מספקת לכלל התושבים -שירותי בריאות, חינוך וסעד"	4.10 (1.47)	0.677 (p<0.001)
מדד תחושת האיום החברתי	ממוצע של 2 השאלות הנמדדות בסולם של 1-7 (1=כלל לא מסכים 7=מסכים באופן מלא) המפורטות למטה: "נוכחותם של מהגרי העבודה בישראל מעלה את שיעור הפשיעה" "מהגרי העבודה בישראל מהווים עול על מערכת שירותי הרווחה שהמדינה מספקת לכלל התושבים -שירותי בריאות, חינוך וסעד"	4.37 (1.50)	0.678 (p<0.001)
מדד תחושת האיום החברתי ממבקשי מקלט	ממוצע של 2 השאלות הנמדדות בסולם של 1-7 (1=כלל לא מסכים 7=מסכים באופן מלא) המפורטות למטה: "נוכחותם של מהגרי העבודה בישראל מעלה את שיעור הפשיעה" "מהגרי העבודה בישראל מהווים עול על מערכת שירותי הרווחה שהמדינה מספקת לכלל התושבים -שירותי בריאות, חינוך וסעד"	4.24 (1.67)	0.615 (p<0.001)
מדד תחושת האיום החברתי ממבקשי מקלט	ההיגד שנבחן: "בעתיד שיעור מהגרי עבודה/מבקשי מקלט יהיה גבוה כל כך שיהווה איום על הרוב היהודי במדינה" נמדד בסולם של 1-7 (1= כלל לא מסכים 7=מסכים באופן מלא)	4.75 (1.76)	0.683 (p<0.001)
מדד תחושת האיום הלאומי ממבקשי מקלט	ההיגד שנבחן: "בעתיד שיעור מהגרי עבודה/מבקשי מקלט יהיה גבוה כל כך שיהווה איום על הרוב היהודי במדינה" נמדד בסולם של 1-7 (1= כלל לא מסכים 7=מסכים באופן מלא)	3.62 (1.94)	
		4.00	

משתנים	הגדרות - שאלה	אחוז/ ממוצע וסטיית תקן	α אלפא קרונברך/ r פרסון
	מדד תחושת האיום הלאומי ממבקשי מקלט	(2.04)	
מתן בריאות	זכויות ההיגד שנבחן "יש לספק ביטוח בריאות ציבורי למהגרי עבודה חוקיים/מבקשי מקלט" שנמדד בסולם של 1-7 (=1 כלל לא מסכים =7 מסכים באופן מלא)		
	מתן זכויות בריאות למהגרי עבודה	4.73 (1.95)	
	מתן זכויות בריאות למבקשי מקלט	3.80 (2.09)	

• *משתנה תלוי מרכזי*

מתן זכויות בריאות – משתנה זה מבוסס על שאלה אחת הבוחנת את מוכנות הציבור לספק ביטוח בריאות ציבורי למהגרי עבודה חוקיים/מבקשי מקלט. סולם התשובות עבור משתנה זה הוא סולם הסכמה הנע בין 1 ל-7.

תחושות האיום

המשתנים המייצגים את תחושות האיום בניתוח הם שמונה, מתוכם ארבעה משתנים מתייחסים לעמדות כלפי מהגרי עבודה וארבעה לעמדותיו כלפי מבקשי מקלט. יש לציין כי המשתנים נבנו באופן זהה ביחס למהגרי עבודה ולמבקשי מקלט. להלן פירוט המשתנים:

- (1) תחושת האיום הבריאותי – משתנה זה נבנה משני היגדים, והוא בוחן את תחושת האיום הבריאותי מנוכחות של מהגרי עבודה/ מבקשי מקלט (בנפרד) הפוגעת בבריאות הציבור ומהווה עול על מערכת הבריאות בישראל. סולם התשובות עבור מדד זה הוא סולם הסכמה הנע בין 1 ל-7. מדד זה נמצא מהימן, והקשר בין שתי השאלות במדגם התקבל משמעותי ומובהק ($r=0.749, p<0.001$) למהגרי עבודה ו- ($r=0.823, p<0.001$) למבקשי מקלט).
- (2) תחושת האיום הכלכלי – מדד זה נבנה כממוצע של 3 היגדים המתייחסים לפגיעה מנוכחותם של מהגרי עבודה/ מבקשי מקלט (בנפרד) בשכר, במקומות עבודה ובכלכלת ישראל. סולם התשובות עבור מדד זה הוא סולם הסכמה הנע בין 1 ל-7. למדד זה התקבלה רמת מהימנות מסוג עקיבות פנימית מספקת למהגרי עבודה ולמבקשי מקלט ($\alpha=0.677, p<0.001$; $\alpha=0.678, p<0.001$).
- (3) תחושת האיום החברתי – מדד זה נבנה כממוצע של 2 היגדים המתייחסים לתחושת הפגיעה במוסדות רווחה וחינוך ולעלייה בפשיעה. סולם התשובות עבור מדד זה הוא סולם הסכמה הנע בין 1 ל-7. מדד זה נמצא מהימן, והקשר בין שתי השאלות במדגם התקבל משמעותי ומובהק ($r=0.615, p<0.001$) למהגרי עבודה ו- ($r=0.683, p<0.001$) למבקשי מקלט).

(4) תחושת האיום הלאומי – משתנה זה מבוסס על שאלה אחת המתייחסת לאיום על הרוב היהודי במדינה. סולם התשובות עבור משתנה הוא סולם הסכמה הנע בין 1 ל-7.

נציין כי ציון גבוה של כל משתני האיום מבטא רמת איום גבוהה. נוסף על כך, חשוב לציין כי נמצאו קשרים בין תחושות האיום השונות, ובעיקר בולט הקשר בין תחושת האיום הבריאותי לתחושת האיום החברתי. נספחים 1 ו-2 מציגים את המתאמים בין מדדי האיומים.

• משתני רקע מסבירים

במחקר ישנם עשרה משתני רקע מסבירים: לאום, מגדר, גיל, מצב משפחתי, מקום מגורים, השכלה, הכנסה, צפיפות דיור, דתיות, עמדות פוליטיות. פירוט המשתנים והגדרתם, כולל הערכים המרכזיים שהתקבלו במדגם, מוצגים בטבלה 1.

שיטת הניתוח ומודל המחקר

על מנת לבחון את השערות המחקר 1 עד 3 ערכנו מבחני השוואת ממוצעים.³ כדי לבחון את מודל המחקר שלפיו משתני רקע ותחושות איום צפויים לנבא את הנכונות לתת זכויות בריאות הן למהגרי עבודה והן למבקשי מקלט (בנפרד), ערכנו רגרסיה היררכית רב-משתנית. הרגרסיה בוצעה בשלבים, וההשערה שלנו היא כי לתחושות האיום, ובעיקר לתחושת האיום הבריאותי והכלכלי, תהיה תוספת משמעותית בהסבר הנכונות לתת לשתי הקבוצות הללו זכויות בריאות.

ממצאים

טבלה 1 מספקת מידע על המדגם וכן מידע תיאורי ראשוני על משתני המחקר שבהם התמקדנו. המדגם מייצג את אוכלוסיית מדינת ישראל הבוגרת, כ-81% הם יהודים, כ-50% נשים, והגיל הממוצע הוא כ-40. לכ-67% מהמשתתפים במדגם יש ילדים. ממוצע רמת ההשכלה הוא השכלה על-תיכונית, ורמת ההכנסה המשפחתית הממוצעת נאמדת בכ-10,000 ש"ח נטו. רמת הדתיות הממוצעת במדגם נעה בין מסורתי לדתי; רק כ-35% מעידים כי הם חילוניים, ואילו השאר מעידים כי הם דתיים ברמות דתיות שונות. העמדות הפוליטיות שנמדדו על סולם שבין 1 ל-9 מעידות על נטייה של המדגם לצד הימני של המפה הפוליטית. נוסף על כך, בנספחים 1 ו-2 מוצגים מתאמים בין ההבדלים בתחושות האיום (4 האיומים) כלפי מהגרי עבודה ומבקשי מקלט המוצגים בטבלה 2. כדי לבחון את מובהקות ההבדלים בתחושות בין ארבעת מדדי האיום נערך ניתוח GLM (GLM univariate analysis). תוצאות הניתוח מגלות תמונה מעניינת. כפי שניתן לראות קיימים הבדלים מובהקים בתחושות המשיבים הן ביחס למהגרי עבודה והן ביחס למבקשי מקלט (F(1)= 41.520, p < .001, η²=0.147) ו- (F(1)= 49.899, p < .001, η²=0.172).

³ כדי להשוות את ההבדלים בין עמדות כלפי מהגרי עבודה לעמדות כלפי מהגרי מבקשי מקלט נערך מבחן T למדגמים מזווגים בכל אחד מהאיומים. נוסף על כך, כדי להשוות בין הממוצעים של ארבעת האיומים נערך ניתוח GLM (GLM univariate analysis) בנפרד ביחס למבקשי מקלט ומהגרי עבודה.

טבלה 2. תחושות איום מפני מהגרי עבודה ומבקשי מקלט ותמיכה בהענקת זכויות למהגרים אלו

(סולם: מ-1 הנמוך ביותר עד 7 הגבוה ביותר)

בקרב כלל האוכלוסייה

F	מתן זכויות בריאות	תחושת איום בריאותי d	תחושת איום לאומי c	תחושת איום חברתי b	תחושת איום כלכלי a	
	ממוצע וסטיית התקן	ממוצע וסטיית התקן	ממוצע וסטיית התקן	ממוצע וסטיית התקן	ממוצע וסטיית התקן	
41.520***	4.73 (1.95)	3.81 ^{abc} (1.74)	3.62 ^{abc} (1.94)	4.24^{acd} (1.67)	4.10 ^{cd} (1.47)	מהגרי עבודה
49.899***	3.80 (2.09)	4.41 ^{abc} (1.87)	4.00 ^{abd} (2.04)	4.75^{acd} (1.76)	4.37 ^{bcd} (1.50)	מבקשי מקלט
	13.251***	-1.695***	-5.972***	-8.574***	-6.446***	מבחן t למדגמים מזווגים

הערה: כדי להשוות את הממוצעים בשורה נערך ניתוח (GLM (General Linear Model. **a,b,c,d** – ממוצעים בשורה עם סימול שונה נבדלים זה מזה במידה מובהקת ($p < 0.05$) במבחן Bonferroni $***p < 0.001$, $**p < 0.01$

בקרב כלל הציבור הישראלי בתקופת הקורונה תחושת האיום הבריאותי, הן ביחס למהגרי עבודה והן ביחס למבקשי מקלט (4.41 ו-3.81 בהתאמה מתוך סולם של 1-7), אינה תחושת האיום המשמעותית ביותר, ודווקא תחושת האיום החברתי היא החזקה ביותר (4.75 ו-4.24 בהתאמה, מתוך סולם של 1-7). כלומר **השערה 1** לא אוששה.

כדי לבחון את תחושות האיום תוך הבחנה בין מהגרי עבודה למבקשי מקלט, נערך ניתוח T למדגמים מזווגים. בהתאם להשערה 2, בכל ארבעת מדדי האיום תחושות האיום מפני מבקשי מקלט נמצאו חזקות במובהק לעומת תחושות האיום מפני מהגרי עבודה. לפיכך **השערה 2** אוששה.

בדומה לבדיקת השערה 2, גם לצורך בחינת השערה 3, כי יימצא הבדל בין הנכונות לתת זכויות בריאות למבקשי מקלט ובין הנכונות לתת אותן למהגרי עבודה, נערך ניתוח T למדגמים מזווגים אשר אישש את **השערה 3**. הצענו שני כיוונים אפשריים להבדל זה. הממצאים מצביעים על כך שנכונות הציבור לתת זכויות בריאות למבקשי מקלט קטנה יותר מנכונותו לתת אותן למהגרי עבודה. נתייחס לממצא אחרון זה בדיון וכן לשאלה אם הציבור תופס את מבקשי המקלט כפליטים "ראויים".

ניתוח רב-משתני

כדי לבחון את מודל המחקר הרצונו רגרסיה היררכית שבה בשלב הראשון (מודל 1) הוספנו את משתני הרקע ובשלב השני (מודל 2) את ארבע תחושות האיום. המודלים מוצגים בטבלה 3. כפי שניתן ללמוד ממודל 1, ערבים מוכנים להעניק זכויות בריאות יותר מאשר יהודים, הן למהגרי עבודה והן למבקשי מקלט. עוד נמצא כי מבוגרים מוכנים להעניק זכויות בריאות לשתי הקבוצות יותר מצעירים, ותושבי המרכז מוכנים לכך יותר מתושבי הפריפריה. כמו כן, ככל שרמת צפיפות הדיור גבוהה יותר והעמדות הפוליטיות ימניות יותר, כך פוחתת המוכנות להעניק זכויות בריאות למהגרי עבודה ולמבקשי מקלט. נציין כי הקשר השלילי בין רמת הדתיות לנכונות לתת זכויות

נמצא רק בנוגע למתן זכויות בריאות למבקשי מקלט. כלומר ככל שרמת הדתיות גבוהה יותר, כך יורדת הנכונות להעניק זכויות בריאות למבקשי המקלט. נוסף על כך, לא נמצא קשר מובהק בין מגדר, מצב משפחתי, רמת הכנסה ורמת השכלה לנכונות לתת זכויות בריאות לשתי הקבוצות. השונות המוסברת במודל 1 נאמדה בכ-12% בניבוי הנכונות לתת זכויות למהגרי עבודה ובכ-18% בניבוי הנכונות לתת זכויות למבקשי מקלט.

טבלה 3. רגרסיה רב-משתנית לניבוי תמיכה במתן זכויות בריאות למהגרי עבודה ולמבקשי מקלט

מבקשי מקלט				מהגרי עבודה				
מודל 2		מודל 1		מודל 2		מודל 1		
Beta	B	Beta	B	Beta	B	Beta	B	
	6.77**		5.01***		6.96**		5.48**	קבוע
0.17	0.92**	0.17	0.92**	0.11	0.53*	0.11	0.52*	לאום (1=ערבים)
0.04	0.19	0.05	0.20	-0.02	-0.07	-0.03	-0.11	מגדר (1=נשים)
0.14	0.02**	0.14	0.02**	0.12	0.01**	0.13	0.02**	גיל
-0.06	-0.09	-0.11	-0.17**	-0.01	-0.02	-0.06	-0.08	רמת הדתיות
0.01	0.05	0.08	0.34	-0.01	-0.06	0.03	0.13	מצב משפחתי
								מקום מגורים (1=מרכז)
0.09	0.39**	0.09	0.38*	0.14	0.56**	0.14	0.55**	
-	-	-	-	-	-	-	-	
-0.10	0.42**	-0.14	-0.59**	-0.11	0.41**	-0.14	0.54**	צפיפות
-0.04	-0.01	-0.03	-0.01	-0.03	-0.01	-0.01	0.00	רמת הכנסה
-0.04	-0.05	-0.04	-0.05	-0.03	-0.04	-0.02	-0.03	רמת השכלה
-0.05	-0.05	-0.22	-0.20**	-0.09	-0.07	-0.17	0.15**	עמדות פוליטיות
-	-	-	-	-	-	-	-	
-0.27	0.38**			-0.20	0.27**			תחושת איום כלכלי
-0.14	-0.16*			-0.03	-0.04			תחושת איום חברתי
-0.05	-0.05			0.04	0.04			תחושת איום לאומי
-	-			-	-			תחושת איום
-0.06	-0.06			-0.20	0.23**			בריאותי
	0.338		0.180		0.231		0.121	R ²

הערה: * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$

בבחינת הממצאים המוצגים במודל 2, שבו הוספנו את ארבע תחושות האיום, ניתן להדגיש שלוש נקודות מרכזיות. ראשית, הוספת המשתנים הבוחנים תחושות איום כמעט לא שינתה את הקשרים המנבאים בין משתני הרקע למשתנה התלוי. המשתנה היחיד שבו השתנה הקשר ונעשה לא מובהק היה המשתנה "עמדות פוליטיות". כלומר ניתן לשער כי תחושות האיום תיווכו בין עמדות פוליטיות לתמיכה במתן הזכויות.

בהתאם להשערה שלנו, נמצא כי ככל שתחושות האיום הכלכלי והבריאותי חזקות יותר, כך הציבור נוטה פחות לתמוך בהענקת זכויות בריאות למהגרי עבודה. יחד עם זאת, לא נמצא קשר מובהק בין תחושות האיום החברתי והלאומי לנכונות לתת זכויות בריאות למהגרי עבודה. עוד נמצא כי קיים קשר שלילי מובהק בין תחושות האיום הכלכלי והחברתי לנכונות לתת זכויות בריאות למבקשי מקלט, כלומר ככל שתחושות איום אלו חזקות יותר, כך יורדת הנטייה לרצות לתת להם זכויות בריאות. לא נמצא קשר מובהק בין תחושת האיום הבריאותי לנכונות לתת זכויות בריאות למבקשי המקלט. כפי ששיערנו, בשתי הרגרסיות המוצגות במודל 2 השונות המוסברת עלתה באופן ניכר ונאמדה בכ-23% ברגרסיה לניבוי התמיכה בהענקת זכויות בריאות למהגרי עבודה ובכ-34% למבקשי מקלט.

סיכום ודין

מחקר זה בחן את תחושות האיום של הציבור הישראלי מפני מהגרי עבודה ומבקשי מקלט ואת מידת נכונותו להעניק להם זכויות בריאות בעיצומו של הגל הראשון של מגפת הקורונה. באמצעות סקר שניתן למדגם מייצג של הציבור הישראלי נבחנה סדרת השערות מחקר הנוגעת לתחושות איום מפניהם, כמו גם מודל לניבוי מידת נכונות הציבור הישראלי לתת להם זכויות בריאות. השערת המחקר הראשונה, שלפיה בתקופת משבר הקורונה, שהוא משבר בריאותי בעל השלכות כלכליות משמעותיות, תחושות האיום הכלכלי והבריאותי תהיינה גבוהות יותר מתחושות האיום החברתי והלאומי, לא אוששה. נמצא כי הציבור הישראלי מאוים מבחינה חברתית ממהגרי העבודה וממבקשי המקלט יותר מאשר מבחינה בריאותית או כלכלית. הציבור הישראלי חושש שמהגרי העבודה ומבקשי המקלט יגבירו את רמת הפשיעה בחברה ויהוו נטל על מערכות הרווחה יותר מאשר שיפגעו בבריאות הציבור או יהוו תחרות כלכלית. מכאן שהחשש של הציבור הישראלי ממהגרים בעיצומו של משבר בריאותי וכלכלי הוא דווקא חשש מפגיעה בסדר הציבורי (Sniderman & Hagendoorn, 2007; Mancini, Bottura & Caricati, 2020). ממצאים אלו מתיישבים עם מחקרים קודמים אשר הצביעו על ייחוס מוגבר יותר של פשעים למהגרים ולקבוצות מיעוט (Higgins, Gabbidon & Martin, 2010).

בהתאם לממצאי מחקרים קודמים אשר הצביעו על תחושות האיום של הציבור הישראלי מפני מבקשי מקלט (Tartakovsky & Walsh, 2020) ועל הקונפליקטים המתגלעים בחברה הישראלית בשל נוכחותם (צבר ושיר, 2019), שיערנו כי בתקופת משבר הקורונה תחושת האיום מנוכחותם של מבקשי המקלט תהיה גבוהה יותר מתחושת האיום מנוכחותם של מהגרי עבודה. השערה זו התבססה גם על מחקרים המצביעים על התייחסות דיפרנציאלית לקבוצות של מהגרים והעדפה למהגרים כלכליים (Hainmueller & Hopkins, 2015). ממצאי המחקר איששו השערה זו. נמצא כי כלל הציבור הישראלי חש מאוים ממבקשי מקלט מבחינה כלכלית, חברתית, בריאותית ולאומית יותר מאשר ממהגרי עבודה. חשוב לציין בהקשר זה כי מספרם של מהגרי העבודה בישראל גדול במידה ניכרת ממספרם של מבקשי המקלט, כך שתחושת האיום אינה נשענת על גודלן האמיתי של הקבוצות. עם זאת, ייתכן כי ישנן תפיסות מוטעות של הציבור הישראלי לגבי גודלן של הקבוצות. בספרות ההגירה נמצא כי לגודל הסובייקטיבי המדומיין של קבוצת מהגרים יש משקל בביסוס תחושות איום (Gorodzeisky & Semyonov, 2020). אנו מציעות לבחון סוגיה זו

בהקשר הישראלי במחקרי המשך על ידי הוספת שאלות לסקר הבוחנות איך תופס הציבור את גודלן של הקבוצות.

במחקר זה בחרנו להתמקד בנכונותו של הציבור הישראלי לתת זכויות בריאות למהגרי עבודה ולמבקשי מקלט בתקופת משבר בריאות גדול. נכונות הציבור לתת זכויות בריאות למהגרים זכתה להתייחסות מועטה בלבד בספרות המחקר (Raijman & Semyonov, 2004; Raijman, 2010), ונכונותו לתת אותן בתקופת משבר בריאותי גדול לא זכתה למחקר אקדמי כלל, ובכך נעוץ חידושו של מחקר זה. להבנתנו, בייחוד לאור משבר הקורונה, ההחלטה על מתן זכויות בריאות או על מניעתן אינה בהכרח עולה בקנה אחד עם ההחלטה על מתן זכויות כלכליות או על מניעתן או עם הדרה כללית של מהגרים. שיערנו כי בתקופת הקורונה יימצא הבדל בין נכונות הציבור להעניק זכויות בריאות למבקשי מקלט ובין נכונותו להעניק אותן למהגרי עבודה. להבדל זה הצענו שני כיוונים אפשריים, והממצאים הראו כי הציבור הישראלי דווקא תומך בהענקת זכויות אלו למהגרי עבודה יותר מאשר למבקשי מקלט. מכאן שאף על פי שאפשר היה לשער שהציבור יהיה מוכן להעניק זכויות למבקשי מקלט ולפליטים שההגירה נכפתה עליהם ושנתפסים כראויים לסיוע יותר מאשר למהגרי עבודה כלכליים (Hercowitz-Amir & Raijman, 2020), התמונה ההשוואתית המתקבלת שונה. בדיקה מעמיקה יותר של נתוני הסקר שעליו התבסס המחקר שלנו מצביעה על כך שההנחה כי מבקשי המקלט נתפסים בישראל כפליטים בעייתית. בסקר נשאלו שאלות ספורות הממוקדות בתפיסות הציבור על מבקשי מקלט שמהן אפשר ללמוד כי מרבית הציבור אינו תופס אותם כפליטים. נמצא למשל כי כ-50% מהציבור תומכים בגירוש מבקשי מקלט מאחר שהם רואים בהם "מסתננים לא חוקיים". אולם כשנשאלה השאלה בנוגע לגירוש מבקשי מקלט "אשר נשקפת סכנה לחייהם במדינת מוצאם" אחוזי התמיכה בגירוש ירדו לכ-30%. ממצאים אלו ניתן ללמוד כי חלק ניכר מהציבור הישראלי תופס את מבקשי המקלט כ"מסתננים" ולכן לא רואה בהם פליטים הראויים לסיוע. ממצאים אחרונים אלו מצביעים על הצורך להמשיך ולבחון לעומק, באמצעות שיטות מחקר נוספות, את תפיסות הציבור כלפי מבקשי מקלט בישראל.

הממצאים העולים מהניתוח הרב-משטני (מודל 1) מצביעים על כך שמשטני רקע רבים תרמו לניבוי הנכונות להעניק זכויות בריאות למהגרי עבודה ולמבקשי מקלט. נמצא כי הן ביחס למהגרי עבודה והן ביחס למבקשי מקלט – משיבים ערבים תומכים בהענקת זכויות בריאות יותר מאשר משיבים יהודים, מבוגרים יותר מאשר צעירים ומשיבים המתגוררים במרכז יותר מתושבי הפריפריה. כמו כן נמצא כי ככל שרמת צפיפות הדיור גבוהה יותר והעמדות הפוליטיות ימניות יותר, כך פוחתת הנכונות להעניק זכויות בריאות למהגרי עבודה ולמבקשי מקלט. הממצאים הנוגעים לתרומת מאפייני הרקע הסוציו-אקונומי לניבוי הנכונות לתת זכויות מתיישבים עם ספרות המחקר בנושא (Raijman & Semyonov, 2004; Amit, Achdut & Achdut, 2015), אך הממצא שלפני ערבים מוכנים להעניק זכויות בריאות למהגרי עבודה ולמבקשי מקלט יותר מיהודים אינו מתיישב עם מחקרים קודמים שדווקא מצביעים על נכונות גדולה יותר לעשות זאת מצד הציבור היהודי (Raijman & Semyonov, 2004). ממצא אחרון זה דורש בחינה מעמיקה של עמדות הציבור בישראל, תוך הבחנה בין הציבור היהודי לערבי והגדלת מספר הנחקרים מהחברה הערבית.

הוספת משטני האיום למשוואות הניבוי (מודל 2) העלתה כי ביחס למבקשי מקלט ובהתאם לנמצא בספרות המחקר (Raijman & Semyonov, 2004), ככל שתחושות האיום הכלכלי והחברתי מפני מהגרים חזקות יותר, כך יורדת באופן כללי הנטייה לרצות להעניק להם זכויות,

ובאופן ספציפי למחקר זה – זכויות בריאות. ביחס למהגרי עבודה נמצא קשר שלילי בין תחושת האיום הכלכלי והבריאותי לנטייה לרצות לתת להם זכויות בריאות. כך שניתן לראות שלאיום הכלכלי משקל רב יותר בניבוי הנכונות לתת זכויות בריאות לשתי הקבוצות. בהתאם להשערה שלנו, בתקופת משבר הקורונה, אשר בעיצומו נאספו הנתונים, לתפיסות האיום הכלכלי משקל רב בניבוי נכונות הציבור לתת זכויות בתחום הבריאות למהגרי עבודה ולמבקשי מקלט. עם זאת, ביחס למהגרי עבודה בלבד נמצא שגם לאיום הבריאותי משקל רב. אם נאמץ את המסגרת התאורטית שהוצעה על ידי הרקוביץ-אמיר ורייכמן (Hercowitz-Amir & Raijman, 2020) לשימוש במושג "ראוי", אך נרחיב אותה לרמת המקרו, נוכל לטעון כי בתקופות של משבר בריאותי-כלכלי ייטה הציבור שלא לרצות להעניק זכויות לקבוצות חוץ הנתפסות כראויות פחות מקבוצות הרוב. ואכן, כפי שעולה ממחקרים, בתקופות של משברים כלכליים עמדות הציבור כלפי מהגרים מקצינות לשלילה, והנכונות לקלוט מהגרים נוספים או לסייע להם פוחתת (Kuntz, Davidov & Semyonov, 2017; Nieuwenhuysen, Duncan & Neerup, 2012). עם זאת, יש לסייג ולומר כי מחקר זה התבסס על סקר חתך במועד אחד, בעיצומו של הגל הראשון של מגפת הקורונה בישראל. הסקר שערכנו מאפשר ללמוד על הלך הרוח הציבורי במועד זה, אך אינו מאפשר לקבוע את השפעת המגפה על עמדות הציבור הישראלי. מומלץ להמשיך ולעקוב אחר עמדות הציבור כלפי קבוצות שונות של מהגרים לאחר תום המגפה.

רשימת מקורות

- אחדות, ל' ונתנזון, ר' (עורכים) (1999). *הפועלים החדשים*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- נתנזון, ר' ובר צורי, ר' (1999). סקר עמדות הציבור כלפי עובדים ממדינות זרות. בתוך ר' נתנזון ול' אחדות (עורכים), *הפועלים החדשים* (עמ' 90–118). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- צבר, ג' ושיר, א' (2019). *מבקשי חיים: אריתראים, סודנים וישראלים במרחבי חיים משותפים*. חיפה: פרדס.
- קמפ, א' ורייכמן, ר' (2008). *עובדים זרים*. ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
- Amit, K., Achdut, N. & Achdut L. (2015). Public Attitudes toward Policies Related to Labor Migrants in Israel. *The Social Science Journal*, 52(4), 516–526.
- Bobo, L. & Hunchings, V. (1996). Perceptions of Racial Group Competition: Extending Blumer's Theory on Group Position to a Multiracial Social Context. *American Sociological Review*, 61(6), 951–972.
- Byrne, B. M. (2001). *Structural equation modeling with AMOS*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Canetti-Nisim, D. & Pedahzur, A. (2003). Contributory Factors to Xenophobic Exclusion in a Multi-Cultural Society: The Case of Israel. *International Journal of Intercultural Relations*, 27, 307–333.

- Canetti, D., Snider, K. L., Pedersen, A. & Hall, B. J. (2016). Threatened or Threatening? How Ideology Shapes Asylum Seekers' Immigration Policy Attitudes in Israel and Australia. *Journal of Refugee Studies*, 29(4), 583–606.
- Ceobanu, A. M. & Escandell, X. (2010). Comparative Analyses of Public Attitudes toward Immigrants and Immigration Using Multinational Survey Data: A Review of Theories and Research. *Annual Review of Sociology*, 36, 309–328.
- Croucher, S. M., Nguyen, T. & Rahmani, D. (2020). Prejudice toward Asian Americans in the Covid-19 Pandemic: The Effects of Social Media Use in the United States. *Frontiers in Communication*, 5(39), 1–12.
- Crush, J. & Tawodzera, G. (2014). Medical Xenophobia and Zimbabwean Migrant Access to Public Health Services in South Africa. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(4), 655–670.
- Dhanani, L. Y. & Franz, B. (2021). Why Public Health Framing Matters: An Experimental Study of the Effects of COVID-19 Framing on Prejudice and Xenophobia in the United States. *Social Science & Medicine*, 269, 1–8.
- Esses, V. M., Dovidio, J. F., Jackson, L. M. & Armstrong, T. L. (2001). The Immigrants Dilemma: The Role of Perceived Group Competition, Ethnic Prejudice, and Nationality Identity. *Journal of Social Issues*, 57(3), 389–412.
- Esses, V. M., Medianu, S. & Lawson, A. S. (2013). Uncertainty, Threat, and the Role of the Media in Promoting the Dehumanization of Immigrants and Refugees. *Journal of Social Issues*, 69(3), 518–536.
- Gorodzeisky, A. (2013). Does the Type of Rights Matter? Comparison of Attitudes toward the Allocation of Political Versus Social Rights to Labor Migrant in Israel. *European Sociological Review*, 29(3), 630–641.
- Gorodzeisky, A. & Semyonov, M. (2009). Terms of Exclusion: Public Views toward Admission and Allocation of Rights to Immigrants in European Countries. *Ethnic and Racial Studies*, 32(3), 470–492.
- Gorodzeisky, A. & Semyonov, M. (2016). Not Only Competitive Threat but also Racial Prejudice: Sources of Anti-Immigrant Attitudes in European Societies. *International Journal of Public Opinion Research*, 28(3), 331–354.
- Gorodzeisky, A. & Semyonov, M. (2020). Perceptions and Misperceptions: Actual Size, Perceived Size and Opposition to Immigration in European Societies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(3), 612–630.
- Grove, N. J. & Zwi, A. B. (2006). Our Health and Theirs: Forced Migration, Othering, and Public Health. *Social Science & Medicine* 62(8), 1931–1942.
- Hainmueller, J. & Hiscox, M. J. (2010). Attitudes toward Highly Skilled and Low-Skilled Immigration: Evidence from a Survey Experiment. *American Political Science Review*, 104 (1), 61–84.

- Hainmueller, J. & Hopkins, D. J. (2015). The Hidden American Immigration Consensus: A Conjoint Analysis of Attitudes toward Immigrants. *American Journal of Political Science*, 59(3), 529–548.
- Hellwig, T. & Sinno, A. (2017). Different Groups, Different Threats: Public Attitudes towards Immigrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 43(3), 339–358.
- Hercowitz-Amir, A., Rajiman, R. & Davidov, E. (2017). Host or Hostile? Attitudes towards Asylum Seekers in Israel and in Denmark. *International Journal of Comparative Sociology*, 58(5), 416–439.
- Hercowitz-Amir, A. & Rajiman, R. (2020). Restrictive Borders and Rights: Attitudes of the Danish Public to Asylum Seekers. *Ethnic and Racial Studies*, 43(4), 787–806.
- Higgins, G. E., Gabbidon, S. L. & Martin, F. (2010). The Role of Race/Ethnicity and Race Relations on Public Opinion Related to the Immigration and Crime Link. *Journal of Criminal Justice*, 38(1), 51–56.
- Hochman, O. (2015). Infiltrators or Asylum Aseekers? Framing and Attitudes toward Asylum Seekers in Israel. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 13(4), 358–378.
- Kuntz, A., Davidov, E. & Semyonov, M. (2017). The Dynamic Relations between Economic Conditions and Anti-Immigrant Sentiment: A Natural Experiment in Times of the European Economic Crisis. *International Journal of Comparative Sociology*, 58(5), 392–415.
- Landmann, H., Gaschler, R. & Rohmann, A. (2019). What is Threatening about Refugees? Identifying Different Types of Threat and Their Association with Emotional Responses and Attitudes towards Refugee Migration. *European Journal of Social Psychology*, 49(7), 1401–1420.
- Mancini, T., Bottura, B. & Caricati, L. (2020). The Role of Perception of Threats, Conservative Beliefs and Prejudice on Prosocial Behavioral Intention in Favor of Asylum Seekers in a Sample of Italian Adults. *Current Psychology*, 39, 2252–2261.
- McDaniel, E. L., Nooruddin, I. & Shortle, A. F. (2011). Divine Boundaries: How Religion Shapes Citizens' Attitudes toward Immigrants. *American Politics Research*, 39(1), 205–233.
- Nieuwenhuysen, J., Duncan, H. & Neerup, S. (eds.) (2012). *International Migration in Uncertain Times*. Montreal: Mc-Gill Queen's University Press.
- Rajiman, R. & Semyonov, M. (2004). Perceived Threat and Exclusionary Attitudes toward Foreign Workers in Israel. *Ethnic and Racial Studies*, 27(5), 780–799.
- Rajiman, R. (2010). Citizenship Status, Ethno-National Origin and Entitlement to Rights: Majority Attitudes towards Minorities and Immigrants in Israel. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(1), 87–106.
- Reny, T.T. & Barreto, M. A. (2020). Xenophobia in the Time of Pandemic: Othering, Anti-Asian Attitudes, and COVID-19. *Politics, Groups, and Identities*.

- Scheepers, P., Gijssberts, M. & Coenders, M. (2002). Ethnic Exclusionism in European Countries: Public Opposition to Civil Rights for Legal Migrants as a Response to Perceived Threat. *European Sociological Review*, 18(1), 17–34.
- Semyonov, M., Raijman, R. & Gorodzeisky, A. (2008). Foreigners' Impact on European Societies: Public Views and Perception in a Cross-National Comparative Perspective. *International Journal of Comparative Sociology*, 49(1), 5–29.
- Sniderman, P., Hagendoorn, M. L. & Prior, M. (2004). Predisposing Factors and Situational Triggers: Exclusionary Reactions to Immigrant Minorities. *The American Political Science Review*, 98(1), 35–49.
- Sniderman, P. & Hagendoorn, M. L. (2007). *When Ways of Life Collide: multiculturalism and its Discontents in the Netherlands*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Stephan, W. G., Renfero, L. C. & Davis, M. D. (2008). The Role of Threat in Intergroup Relations. In U. Wagner, L. R. Tropp, G. Finchilescu, and C. Tredoux (eds.), *Improving Intergroup Relations: Building on the Legacy of Thomas F. Pettigrew* (pp. 55–72). Oxford: Blackwell Publishing.
- Stephan, W. G., Diaz-Loving, R. & Duran, A. (2000). Integrated Threat Theory and Intercultural Attitudes: Mexico and the United States. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 31(2), 240–249.
- Tartakovsky, E. & Walsh, S. D. (2020). Are Some Immigrants More Equal than Others? Applying a Threat-Benefit Model to Understanding the Appraisal of Different Immigrant Groups by the Local Population. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(19), 3955–3973.
- Verkuyten M. (2004). Emotional Reactions to and Support for Immigrant Policies: Attributed Responsibilities to Categories of Asylum Seekers. *Social Justice Research*, 17(3), 293–314.
- Yarris, K. & Castañeda H. (2015). Special Issue Discourses of Displacement and Deservingness: Interrogating Distinctions between "Economic" and "Forced" Migration. *International Migration*, 53(3), 64–69.

נספח 1. מתאמי פירסון בין מדדי האיומים ממהגרי עבודה

תחושת האיום הכלכלי	תחושת האיום החברתי	תחושת האיום הבריאותי	תחושת האיום הלאומי	
1	.622**	.605**	.488**	תחושת האיום הכלכלי
	1	.706**	.492**	תחושת האיום החברתי
		1	.583**	תחושת האיום הבריאותי
			1	תחושת האיום הלאומי

הערה: $p < 0.01^{**}$

נספח 2. מתאמי פירסון בין מדדי האיומים ממבקשי מקלט

תחושת האיום הכלכלי	תחושת האיום החברתי	תחושת האיום הבריאותי	תחושת האיום הלאומי	
1	.622**	.605**	.488**	תחושת האיום הכלכלי
	1	.706**	.492**	תחושת האיום החברתי
		1	.583**	תחושת האיום הבריאותי
			1	תחושת האיום הלאומי

הערה: $p < 0.01^{**}$